

Babam, Nənəm və Kommunizm

Elçin Hüseynbəyli

Babamı kommunizmə çəpəki baxdığına görə tutublar. Düz baxsaydı, indi sağ-müsəlləm öz kəndində, doğma ev-eşiyində yaşayırdı, camahatın kişiləri kimi uşaxların yekəldirdi, tay nənənim ümidinə qoymurdu.

Babamı nənəmin qardaşı oğlunun xətrinə güllələməyiblər, eləcə Sibirə sürgün eləyiblər. Daha dəqiqi babamı nənəmin əri olduğuna görə güllələməyiblər. Vallah kişi hələ yaxşı qurtardı. Yoxsa ki, ağzın nəydi sovet hökumətinə çəpəki nədi e, belə bir təhər baxasan. Adamı sorğusuz-filansız gülləliyirdilər.

Nənəmin həmin o qardaşı gədəsi—torpağı sanı yaşıyım mənim bir suyum ona çəkib müharibəyə gedib-qayıtmıyıb. Allah Hitlerin nənəsinin də sinəsinə bala dağı çəksin, necə ki, çəkdi də. Nənəm babama 15 il verilməsiylə nağdı fəxr eliyirdi (“nağdı” sözü R. Tağı yaman çox sevir).

Çünki nənəm olmasaydı, onun qardaşı oğlu babamın işinin dalında düşməzdi, kim idi çoban adamı itirib-axtaran və babam şübhəsiz ki, çoxdanan torpağın altında çürümüşdü.

Babam Sibirdən qayıtmayıb və nənəmin fərziyyəsinə görə orda evlənib qalıb, sovet hökumətinin qorxusundan kəndə gəlmiyib. Nənəm elə bilirdi ki, Sibirdə sovet hökuməti yoxdu. Ona görə də babamı ora sürgün eləyiblər.

Yoxsa elə çölçülük də sürgün kimi bir şeydi. Nənəmin bildiyinə görə Sibir bizim ada kimi ucsuz-bucaqsız bir yerdi. İntəhası orda həmişə qar olur. Özü də qarın rəngi bizdəkinnən də ağdı. Çünki göy orda yerə yaxındı.

Nənəmin dediyinə görə Sibiri yuxusunda görüb. Özü də Sibir barədə babam sürgünnən bir-iki ay sonra yuxusuna girəndə danışib...

Babam nənəmin üstündə “zibilə düşmüşdü.” Çünki şəkil çəkdirəndə nənəm də çoban yatağında onun böyründə olub və babam çox qısqanc olduğundan, nənəmin şəkilçəkənin aparatına zəndlə baxmasına dözə bilməyib və arvadın üstünə çımxırıb. Həmə o şəkilçəkən tənitiyib və babamı nənəmə çımxıranda çəkib. Yazıq kişi babamın zəhminnən qorxub. Çünki babam çox yekəpəriymiş, 7 adamın yeməyin yeyirmiş. Nənəm bu sözləri deyəndə dodağı qaçırdı və yaşmaqlanırdı. Nənəm babamın onun üstündə sürgünə getməsi və yekəpərliyi ilə də fəxr eləyirdi. Ümumiyyətlə nənəmin ömrü boyu fəxr elədiyi bir-iki

şey vardı. Onlardan biri də yaşmaqqlanmağıydı. Hələ yaşmaqqlın keçmişin qalığı kimi, qadağan olunduğu vaxtlarda belə nənəmin yaşmaqqlı nənəmin ağzından əskik olmamışdı və Azərbaycan qadınının keyfiyyət etiketi nənəmin ağzına vurulmuşdu...

Şəkil çəkəndə babam mütləq gələcəyə baxmalıymış, kommunistin gələcəyinə rişxənd eləməməliymiş. Çünki babam kollektivçiliyə iki qazı, bir qatırı ilə birlikdə birinci qoşulanlardan olub—onnan başqa tay nəyi vardı ki,—hər halda onu belə qələmə veriblər. Ona görə də, hökumət, deyərsən, kişinin şəklini qəzetlərə verdirmək fikrinə düşüb. Nənəm ona qədər qəzet görməmişdi, ancaq fəhminnən bilirdi ki, nəysə yaraşlıq bir şeydi. Babamın şəklinin çəkilməsində bəlkə də ayrı bir əngəl varıymış. Hər halda hər şey babamın ziyanına olub və tərs kimi nənəm maraq üçün babamın şəklinin necə çəkiləcəyinə baxmaq istəyib, o yekəlikdə kişinin həmin aparatın içinə necə yerləşəcəyini öz gözüylə görmək istiyib... Boynum qırılsın, nə biliydim belə olacaq...

Şəkil çəkənin xəbəri qəfil gəlmişdi. Yazıq kişi, yəni şəkilçəkən, allah onun yazıq boynun qırınsın, Muxəmmədin atının tərkində bir heylə yolu atdana-atdana gəlmişdi, çünki Muxəmmədin atı ağsaq idi və anadangəlmə heç zaman qaçmamışdı, ona görə də bir adam ləng iş görəndə başqalarının gözündə avtomatik olaraq “Muxəmmədin yabısı”na dönürdü. Deməli, şəkilçəkən qəfil gəldiyinə görə babamnan nənəm bu şəkil məsələsi barədə heç düz-əməlli danışa bilməyiblər də. Nənəm babamın başına belə bir qaravəlli gələcəyini bilsiymiş, ömürbillah kişinin şəkil çəkdiməsinə yol verməzmiş, necə ki, sonradan şəkil çəkdirməyə bizlərə imkan vermədi.

Deməli, babamın şəkli gedib yuxarılara çıxandan sonra, babamın sifətinə baxıb onun kollektivçi olmağına şübhə eliyiblər və “kulak” adınan Sibirə sürgün eliyiblər. Əslində nənəm o şəkli lap sonra babamı aparandan sonra görüb. Kəndə nənəmi dindirməyə gələn silisçi şəkli nənəmə göstərib, elə-belə də deyib. Biz düz irəliyə, kommunistmə baxmalıyıq, ancaq sizin həyat yoldaşınız (nənəm həyat yox, həyat yoldaşı deyirdi) düz irəli gələcəyə baxmaq əvəzinə kommunistmə ağız-burun əyib. Nənəm silisçinin sözlərinə o saat inanıb və kişinin doğrudan da zəhmli olduğun təsdiqliyib.

Nənəm hardan biliymiş ki, silisçi ondan söz alır.

Silisçinin “otçotunun” bir hissəsin nənəmin qardaşı oğlu Bakıdan kəndə gətirib. Nənəm onu ölənə qədər müqəddəs bir əşya, dədəmin yadigarı kimi saxladı və o kağız sonradan yoxa çıxdı. Belə zənn eləmək olar ki, nənəm onu özüylə o biri dünyaya həmən silisçi və babamla haqq-hesab çəkmək üçün aparıb. Nənəmin “otçot” dediyi həmin saralmış vərəqə, güman ki, babam haqqında ittihamnamənin surəti olub. Nənəmin dediyinə görə orda təxminən yazılıbmış ki, (Nənəm özü savadsız olduğundan bu sözləri ölümünə Hitler bais olmuş qardaşı oğluna əsaslanaraq deyirdi) Həşim Arıx oğlunun zövcəsi Qunça Molla Məhəmməd qızı həyat yoldaşının kommunistmə zəhmli baxmasını təsdiq edib... Bay evin yıxılmasın fələk, mən heylə söz demişəm?.. Qunça Molla Məhəmməd qızının dediyinə görə qonşuları Bədirqulu oğluna “Kommunist” adı qoyanda Həşim Arıx oğlu həmin ada

gülüb və “bir kommunist ki, mənim axsax yabıma və iki qazıma möhtac olajax, ona bir quş” deyib.

Nənəmin əli silisçiyə çatmadığına görə hər dəfə o kağıza müraciətlə “vallah, kişi onu zarafatnan deyirdi” deyə and içirdi və əlavə edirdi ki, Bədirqulu da söz altında qalan deyildi və “Kommunist hələ balajadı, yekələndə gör hələ nə oğul olajax” deyirmiş. Nənəm deyirdi ki, o, bu sözləri səmimi qəlbdən deyib, babamın da zarafat elədiyinə silisçini inandırıb.

Nə biliydim, dedim, yaqın, Kənkən Məhəmmədhəsəni—mənim xalam nəvəsinin arını—tanıdığına görə sözdərimə şəbədə qoşmaz. İnsan çiy süd əmib, nə biliydim...

Deməli, (bu deməli sözü də “bağışlayın arxam sizədir” kəlməsi kimi dilimə yapışub düşmür, görünür, irsən keçmədir) nənəm şəkildəkinin babam olduğunu təsdiq eləsə də, ona çıxmırmağı çıxsaq, şəkil çəkdirəndə düz irəli baxdığını deyib və belə güman eləyib ki, kişinin ağız-burnunu aparatın içində, ya da Bakıda təsadüfən, şəkli əllərinə götürəndə əyiblər. Nənəmin bu müdrik mülahizələrini də silisçi protokolda qeyd edib, onun dediklərinin səmimiyyətinə inanmıyıb və nənəmi kommunizmə çəpəki baxan babamı müdafiə etdiyinə görə damlamaqla hədələyib, ancaq arvad xeylağı olduğuna, həm də kənkən Məhəmmədhəsəni tanıdığına görə bağışlayıb. Həmənlə silisçi sonra əlli-ayaxlı yoxa çıxıb və onun babama elədiklərini allah götürmüyüb.

Həmin hadisədən sonra dədəm, yəni mənim atam babamnan ibrət götürüb. Ona görə də dik nəzərlərlə ancaq irəliyə baxıb. Dədəm ot biçəndə də dəryazı ancaq düz istiqamətdə tuturdu, düz xətlə otu biçirdi, hətta traktoru da sürəndə ancaq düz yollarda istifadə eliyirdi. Və cəmi birçə dəfə kolxoz sədri üstünə qışqırannan sonra kolxoz pəyəsinin divarınnan asılmış pərdənin yanında duraraq, düz uzağa - ölüşdə otlayan inəklərə baxa-baxa şəkil çəkdirmişdi və şəkil aparatın içinnən çıxanacan, sakit yata bilməmişdi. Yazıq nənəm dədəmin şəklinin aparatdan düz çıxması üçün şəkil çəkən Əfsərə quzu boyda hündüşka vermişdi. Allah Əfsərin dədəsinə rəhmət eləsin. Dədəm necə vardisa, eləcə də aparatdan çıxmışdı: iri bərələ gözlər və üfüqlərə zillənmiş qartal baxış.

Dədəm həyatda ancaq düz baxdığına görə traktoru tərğidib, mal otarmağa girişmişdi və bir yol babamın yolu ilə gedərək onun ruhunu şad eləmişdi.

Ancaq nənəm ölənə qədər kişinin ruhunun olmasına inanmadı, çünki onun ölməyinə şübhə ilə yanaşırdı. Əsası isə babamın ruhu olsuydu, sovet hökumətinə qarxmazdı və buralara gəlib çıxardı, nənəmin yuxusuna girərdi. Ruh tutmaq olar kıl... Ancaq babam gedənnən cəmi ikicə dəfə nənəmin yuxusuna girmişdi. O da ki, ilk günlər...

Deməli, babamı kommunizmə çəpəki baxdığına görə damlamışdılar. Nənəm bizə an azı ildə bir dəfə, (qar yağanda isə mütləq) danışardı. Çünki yazıq kişini səhərin ala qarantlığında, alaçalpov qar yağan günü aparılmışdılar, daha doğrusu kişini aparın günün

axşamı qar yağmışdı və babam düz-əməlli paltar da götürə bilməmişdi. Nənəm hərdən fikirləşirdi ki, gərək kişi o dağ-dərədən özün atıb-qaçıydı və heş kop-o-lu ona çata bilməzdi. Sonradan silisçi kəndə gələndə babamın şəhərdə olduğunu xəbər vermişdi. Nənəm rayon mərkəzindəki qardaşı oğluna qoşulub, eşalonda Bakıya gəlmişdi, tösmərək bir adamın—kəndçimiz Baxşalıya oxşuyan bir kişinin, elə bil bir almanı iki bölmüsən—qəbuluna düşüb, babamın kommunistmə çəpəki baxmağının (Nənəm çəpəki deyəndə səsin yavaşırdı), deməli, çəpəki baxmağının səbəbin, kəndçi dilində onu başa salıb, o başa düşməyəndə isə qardaşı oğlu—maşallah elə səlist danışırmış ki,—köməyinə çatıb—allah yerdə qalanlarına kömək olsun—və babamı güllələməyiblər, eləcə 15 il iş veriblər. Nənəm babamı işə salmış qəzeti birincə dəfə elə onda görüb...

Deməli, babamı aparanın səhərişi günü nənəm—üzüm ə-ğınızın altına həmin vaxt mənim dədəmə boyluymuş, özü də ürəyi qanqal istəyirmiş və babam səhəri günü arana enib ona qanqal gətirməliymiş, qanqal olmasa da – qışın ortasında qanqal nə gəzirdi—ona oxşar bir şey gətirməliymiş—allah rəhmət eləsin nolar zəhmli olanda, kişi ürəyi yumşağıymış—və nənəm elə qanqal deyə-deyə babamdan azad olub. Allah Həşimi, yəni babamı, aparaların da nənəsin qanqal deyə-deyə öldürsün...

Babam gedər-gəlməzə gedənnən sonra nənəmə on yerdən elçi düşüblər, ələlxüsus da müharibə zamanı, arpa çörəyi belə tapılmıyanda, ancaq nənəm dədəmi töhmət yeri eləməmək üçün ərə getməyib.

Nənəm həmin vaxt tay babamın dərdin çəkmiyib, yaxşı da eliyib, çünki 15 il başa çatannan sonra da babam gəlmiyib. Bayaq dediyim kimi nənəm nağdı zənn eləmişdi ki, babam orda evlənib və qalıb orda. İndi yəqin dədəmnən az qala yaşid oğul-uşağı var. Və günlərin bir-günü, mən yekə kişi olub, kəndçilərimiz demiş... şalvar geyənnən sonra (nöqtələrin yerin, lütfən, özünüz doldurun) uzaq və ağappaq qarlı Sibir çöllərinnən bizə məktub gəldi. Məktub Volodya Həşimoğlunna idi. Nənəmin goru çatdasın, zənni onu aldatmamışdı...

Noyabr 1998.

Veb direktor: Betti Bleyer

Mətni yığdı: Səkinə İsgəndərova

Veb üçün hazırladı: Ülviyyə Məmmədova

AZERİ.org qoyuldu: yanvar, 2004